

Artikkelforfatter Ingvil Nordland har satt i gang navneinnsamling i Kroer i hjemkommunen Ås.

Foto: Bonsek Hammeås

Bli med på navnedugnad!

Språkrådet frykter at mye kunnskap om stedsnavn vil gå tapt om få år. Nå inviterer vi publikum til å være med og samle inn navn i nærmiljøet.

Stedsnavna våre er språklige merkelapper vi mennesker har satt på omgivelsene, og de forteller noe om hvordan vi lever og har levd. Mange av dem er skrevet ned, tilgjengelige for alle og trygt bevart for ettertida. Men andre fins bare på folkemunne. For at disse navna ikke skal forsvinne, må de dokumenteres. Derfor

inviterer Språkrådet til navnedugnad for å berge denne viktige kulturarven.

Hva slags navn er vi ute etter?

I Norge har vi et offisielt register over stedsnavn i bruk, Sentralt stedsnavnregister (SSR). Det driftes av Kartverket og inneholder nær én million stedsnavn.

De fleste navna har offisiell status, det vil si at de er brukt på offentlige kart.

Mange stedsnavn lever imidlertid bare i en muntlig tradisjon. På gårdene har for eksempel bøndene ofte satt navn på teiger og beiteområder: *Skakka* er et jorde som er så skakt at få tør å kjøre traktor der, *Revegården* er et beite som ligger på et område der det tidligere var revefarm, *Måsajordet* er myrlendt innmark, og *Nybrottet* er bestemt form av ordet *nybrott*, som betyr 'nylig oppdyrka jordstykke'. ▶

Nynorskordboka og Bokmålsordboka i fare

Dei store ordbøkene Nynorskordboka og Bokmålsordboka går ei uviss framtid i møte. Ordbøkene har til no vore drifta av Universitetet i Oslo i samarbeid med Språkrådet, men universitetet ønskjer ikkje å halde fram med dette arbeidet lenger. Språkrådet har sagt seg villig til å overta ansvaret, men understrekar at arbeidet krev

både pengar, tekniske løysingar og kontakt med forskingsmiljø.

– Me er urolige for framtida til ordbøkene. For å drive eit godt ordbokarbeid trengst eit leksikografisk fagmiljø, og då er det mest tenleg å byggje vidare på det som finst ved Universitetet i Oslo, seier Daniel Gusfre Ims, seksjonssjef i Språkrådet.

- Disse navna er til hjelp når en skal orientere seg i det daglige gårdsarbeidet. Endringene i bosetningsstrukturen og overgangen til maskinelle driftsformer innafor primærnæringene gjør at mange stedsnavn av denne typen har gått tapt eller er i ferd med å gå tapt.

I byene er det også mange uoffisielle stedsnavn. To eksempler fra Oslo er *Låvebrobakken* (nederste del av Villaveien, bakken opp mot der låven på Lille Frøen i sin tid lå) og *Tørtberg* (etter en gammel husmannsplass, brukes nå som navn på høyden mellom Monolitten i Frognerparken og Vestre gravlund).

Hvordan foregår innsamlinga?

Både selve innsamlinga og registreringa av stedsnavna skal foregå lokalt. De som samler inn navn, skal ved hjelp av et digitalt innsamlings- og registreringsverktøy kunne plote stedsnavn direkte inn på elektroniske kart og legge til bilder av stedet og lydfil med den tradisjonelle uttaleforma av navnet. Andre opplysninger som skal registreres i databasen, er bruk av preposisjoner og eventuelle dativformer, lokalitetstype (hva er navnet navn på?), hvordan plassen ser ut, bruken av stedet og navnet og eventuelle historier og sagn knytta til navnet. Registreringsarbeidet kan være ganske tidskrevende, og det er derfor mulig å søke om tilskudd fra Språkrådet for eksempel til å lønne noen i korte perioder. Både fylkeskommunale, kommunale og private aktører kan søke om penger.

«Mange stedsnavn lever bare i en muntlig tradisjon.»

Språkrådet ønsker ei så grundig innsamling som mulig, og det er et krav for å få tilskudd at innsamlingsarbeidet er konsentrert til et klart avgrensa område. Mange steder vil det for eksempel være naturlig å ta utgangspunkt i et kirkesogn. Det er en forutsetning at de som får tilskudd, samarbeider med frivillige lag og organisasjoner i nærmiljøet. Historielaget vil gjerne være en naturlig samarbeidspartner, men en kan også tenke seg at foreninger som 4H, orienteringsgruppa og jaktlaget blir engasjert.

Innsamling av stedsnavn er i stor grad basert på frivillig innsats, og stats-tilskuddet vil ikke være så stort at det kan fullfinansiere hvert enkelt innsamlingsprosjekt. Derfor håper Språkrådet at de enkelte kommunene vil bidra lokalt, både praktisk og økonomisk. Dette kan for eksempel gjøres ved å la innsamling av stedsnavn bli en del av et undervisningsopplegg for barn i grunnskolen, gjerne gjennom det nasjonale tiltaket Den kulturelle skolesekken. Eldre, som ofte har god kunnskap om stedsnavn, kan involveres gjennom søsterprosjektet Den kulturelle spaserstokken.

Stedsnavn er kulturminner

Gjennom stedsnavna får vi opplysninger om mye, blant annet om språk og dialekt, bosetningshistorie, religion og tro, ferdsel til lands og til sjøs, dyre- og planteliv, gårdsdrift, skogbruk, jakt og fiske. Klima- og miljødepartementet har utropt 2015 til Friluftslivets år, og noe av formålet med den nasjonale markeringa er å gi kulturminner økt oppmerksomhet. Når en samler inn stedsnavn, må en oppsøke plassene der navna er, beskrive naturforholda og ta bilder av stedet. Innsamling av stedsnavn er derfor en gyllen anledning til å få kultur- og historieinteresserte mennesker ut i friluft.

Navneinnsamling i Norge

Folkets bidrag i arbeidet med å samle inn stedsnavn har vært avgjørende for den kunnskapen vi har om navnebruk i Norge. Mens mange av stedsnavna våre er kjente og mye brukt, har innsamling redda mange som ellers ville gått i glemmeboka. Navna som samles inn, kan for eksempel brukes som utgangspunkt ved navnsetting av nye veier, gater, boligfelt, skoler og sykehjem.

Helt sia Norsk stadnamarkiv blei oppretta i 1921, har en drevet systematisk innsamling av stedsnavn. Fram til andre verdenskrig var innsamling gjennom skolebarn bærebjelken i innsamlingsarbeidet. Barn fra store deler av landet samla inn stedsnavn fra hjemgårdene sine, noe som resulterte i ei imponerende samling på om lag én million navn fra nesten 10 000 gårdsbruk. Selv om ansatte og studenter ved arkivet har bygd opp store samlinger, er det mange og viktige innsamlinger som er gjort på dugnad av lokale ildsjeler. Særlig i de fire vestlandsfylka og i Nordland er det gjort en stor innsats som gjør at vi har god kunnskap om navnebruk her.

Andre steder er det ikke samla inn like mye. Det gjelder først og fremst deler av Østlandet, Sørlandet, Trøndelag, Troms og Finnmark. Språkrådet vil derfor prioritere søknader om støtte til innsamlingsprosjekter i disse områdene.

Les mer om navnedugnaden og hvordan en kan få tilskudd på Språkrådets nettsider.

Ingvil Nordland, koordinator for Språkrådets stedsnavntjeneste

Hvordan bør man forkorte prosentpoeng?

Etter hovedregelen skal forkortelser ha punktum. Det finnes noen unntak, som f.eks. mål, vekt, myntenheter og initialord. Når det gjelder sammensatte ord, er det tradisjon for enten å sette et sluttpunktum (som *bnr.* for *bruksnummer*) eller å benytte seg av et midtpunktum for å skille ordledd i tillegg til sluttpunktumet (som *st.meld.* for *stortingsmelding*). Det samme gjelder flerordsuttrykk (*o.l.* for *og lignende* og *osv.* for *og så videre*).

Om vi slår opp i forkortingsordbøkene, finner vi ikke *prosentpoeng*. Språkrådet anbefaler *pp.*, men *p.p.*, *pstp.* og *pst.p.* er også mulige.

Gjeldende forkorting av *prosent* er *pst.* Om vi legger til grunn at *poeng* blir forkortet til *p.*, vil vi få kandidatene *pst.p.* og *pstp.* Av dem er det mest å vinne på formen med bare ett punktum. *Pstp.* er også dannet analogt med forkortinga *stp.* for studiepoeng. En annen mulighet er å ta utgangspunkt i første bokstav i hvert av de to leddene i *prosentpoeng*. Det vil gi *pp.* (og *p.p.*).

Av disse to er *pp.* langt oftere brukt enn *pstp.* Den tar også minst plass. Vi anbefaler derfor *pp.*

Stedsnavn i friluft

Stedsnavnene er laget av vanlige folk og er et speilbilde av folks gjøremål og oppfatninger – av arbeid og levevis, tenkemåte og språkbruk.

Navn fra fjorden og i skjærgården

Mange av de større fjordene i Norge har navn som går tilbake til norrøn tid, som Malangen (sammensatt av *malr* 'sekk, pose' + *anгр* 'vik, fjord') og Vindafjorden (trolig laget til verbet *vinda* 'vinde, vri, snu, svinge').

Går vi så noen hundreår fremover i tid, finner vi spor etter eldre tiders skipsfart i navn som Hollenderbåen (her har trolig et hollandsk skip gått på grunn), Bussevika og Knarrvika (*busse* og *knarr* er gamle skipstyper). Hummerteinskjær, Seihausen og Torskekrakken er navn på fiskeplasser (både *hause* og *krakk* er ord for grunner), mens husdyr har gått på beite på Sauholmene og Geitholmen.

Nyere tiders sommergjester og småbåtfolk har også laget sine navn, for eksempel på utfartssteder og ankringsplasser som Middagsbukta, Kaffebrukta og Paradisbukta.

Navn i skog og mark

Eldre navn i skog og mark vitner om hvordan man utnyttet naturen gjennom jakt og fangst: Revelemmen, Bjørneklemma, Ulveskremma, Ulvestua, Gaupbåsen, Haraholen, Duenes, Orredalen.

På Leikmyra var det tiurleik. Navnene Abborsjøen, Morttjernet og Gjeddevatnet viser hvilke fiskeslag som finnes i de enkelte vannene.

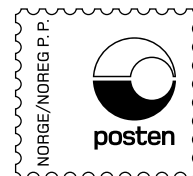
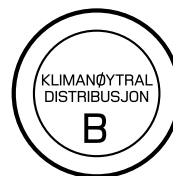
Spor etter skogsdrift gjenspeiles i navn som Sagehjellen, Tømmervelta og Sponbakkane. Folk har også bygget og bodd i skogen: I Oslomarka finner vi gamle husmannsplasser og setre som Kattisa (av finsk *kattise*, en type fiskeredskap), Salmakerstua og Ullevålseter (seter som tilhørte gården Ullevål). Flere av disse har vært eller er serveringssteder for turgåere som ferdes i marka.

Navn i fjellet

I fjellet har det vært seterdrift på Javnstølen (ved sjøen Javnin med de jevne breddene), Skreostølen (der har det gått steinskred), Bukono (jf. budeie), Smørkoll (der melken blir ekstra fet) og utallige andre støler og setre. Også her har det vært drevet jakt og fiske eller annen utnyttelse av naturen, slik vi ser av navnene Fiskeløyse (tjernet der du ikke får fisk), Vomfylla (der du får mye fisk), Markaløa (utmarkslåve) og Øksndalen (oksebeite).

Da turistferdselen begynte i annen halvdel av 1800-tallet, fikk fjellområdene nasjonalromantiske navn som Jotunheimen og Trollheimen. Hytteeiere gir gjerne hyttene navn som Dahlbu (av etternavnet Dahl) og Karistua (av fornavnet), som gir assosiasjoner til små, beskjedne hus, eller navn som forteller om beliggenhet og utsikt: Fjordgløtt, Kikkut og Vidsjå.

SPRÅKTIPS

Meir om «ombudet som ble gode»

I Statsspråk 1/2015 hadde hovudartikkelen denne tittelen: «Ombudet som ble gode i nynorsk». Det førte til ein aldri så liten lesarstorm. Alle reaksjonane galdt bøyinga av adjektivet *god*. Men fleirtalsforma *gode* var ikkje nokon trykkfeil, og no skal vi forklara kvifor.

«Ombudet som ble god?»

Mange lesarar meinte at det burde heita «Ombudet som ble god i nynorsk», ettersom ombudet er eit substantiv i eintal.

Her ser vi eit døme på at den tradisjonelle grammatikken ikkje heilt spelar på lag med verda slik ho faktisk er. Dersom det hadde vore tale om barneombod Anne Lindboe personleg, hadde det vore ei fullgod formulering. Men i dette tilfellet var det snakk om Barneombodet som institusjon, med alle personane som jobbar der.

Det er vanleg i norsk at samsvarsbøyinga av adjektiv som er bundne saman med eit substantiv ved hjelp av verba *vera* og *bli/verta*, kan vera semantisk basert. Det vil seia at samsvarsbøyinga byggjer på mein-

ingsinnhaldet, heller enn dei grammatiske eigenskapane til substantivet. Det kan altså heita (1) *Politiet er sikre i si sak*, (2) *Rosenborg var gode i første omgang* og (3) *Universitetet i Oslo er positive til samarbeidet*. Grunnen til at slike setningar blir godtekne av mange språkbrukarar, er at vi oppfattar t.d. *Rosenborg* og *Universitetet i Oslo* som kollektiv som består av mange enkeltpersonar, altså som fleirtal. Det er personar som handlar på vegner av institusjonane.

Vi forstår godt at det kan verka ekstra uvant for mange at språklege uttrykk som *Barneombodet* og *Fylkesmannen i Vestfold*, som i form tilsynelatande viser til ein enkelt person, òg kan visa til ein institusjon. Men det gjer dei jo faktisk ofte. Barneombodet omtalar til dømes gjerne seg sjølv som «vi», til dømes på sin eigen nettstad. Då er det mest tenlege å setja adjektivet i fleirtal.

«Ombudet som ble godt?»

Somme lesarar føreslo òg «Ombudet som ble godt», ettersom *ombudet* er eit inkjekjønnsord.

Det heiter t.d. *jenta/guten som vart god i*

rekning, jentene/gutane/barna som vart gode i rekning, men kva med *barnet som vart godt i rekning*? Jamvel om ein i utgangspunktet skulle venta det, seier nok språkkjensla til dei fleste at det er uråd *å bli godt i noko.

Med andre ord: «Ombudet som ble godt i nynorsk» ville ikkje vera eit brukande alternativ. Også her kan tydinga vera ei mogleg forklaring. Å *bli/vera god(e) i noko* er ein typisk menneskeleg eigenskap, som difor helst blir tilskriven ein av dei biologiske kjønnskategoriane – hokjønn eller hankjønn.

Statsspråk vil til slutt takka vakne og språkinteresserte lesarar for stort engasjement!

SPRÅKEGGET

Bidrag til denne spalten er verpet av skrivende folk i stat og presse.

En politiker la dette egget på radio:
Det kan jeg ikke si noe om på nåværende fot.

Kanskje hun kan si noe om det på stående tidspunkt?

DIKTET

FATTIG YNSKJE

Var eg ein Gud,
ville eg skapa
ei stillare verd.
Der skulle alle elske.

Var eg ein Gud,
ville eg skapa
kjærleik og død,
berre kjærleik og død.

Tor Jonsson

ORDKLEKKING

Brått smekkfull møtekalender var fenomenet vi bad om namn på sist. Dei mest slåande orda for dette var i drygaste laget til å setje på prent. Men den lite produktive veka som er resultatet, kan kallast *ørkenveke*. *Møte(p)lagarane* eller *møtemakarane* som finn og tettar kvar luke i kalenderen din, er *møtesmedar* og *kalendersmettar* som gjev deg og dei andre *møteslavane kalenderklus*. Det kan bli retteleg *møtesamt* med ei *møteløve* på huset.

Meir eller mindre viktige meldingar strøymer inn og ut i eininga. Det er viktig å vere oppdatert, ikkje sant? Har du òg ein ustanseleg trong til å sjekke jobb-e-post på mobilen, anten det er på bussen, på venterommet hjå tannlegen eller på senga om kvelden? Kva kan vi kalle denne manien? Skriv til stat@sprakradet.no og merk e-posten «ordklekking».